

3-30

Т. 10

896 р.
II

ЗАПИСКИ НТШ

1896 Т. 10

Рік V.

Р. 1896 кн. II.

Том X.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHELLUNGEN

DER ŠEWČENKO-GESELLSCHAFT, DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

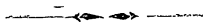
REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEWŠKYJ

V Jahrgang.

1896, II B.

Band X.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Веднарського.

Б. Д. Гринченко. Етнографіческіє матеріали, зібрані в Черниговской и сосѣднихъ съ нею губерніяхъ, выпускъ 1, Разказы, сказки, преданія, пословицы, загадки и пр. Чернігів, 1895, ст. 11+IV+308 (відбитка з Чернігівського земського збірника).

Кождий рік приносить нам нові значні додатки до української етнографічної літератури; одним з таких єсть і збірник, котрого заголовок наведений вище. Розділив его редактор на 12 розділів, а надто додав при кінци „дodatки“, в котрих помістив всі матеріали, які надійшли в часі друку на его руки. Розділи такі:

- I. Виображення й оповідання про явища природи і винаходи.
  - II. Спостереження і повірки.
  - III. Знахарство, замовляння й т. и.
  - IV. Віровання й оповідання про надприродні істоти.
  - V. Оповідання про мерців.
  - VI. Віровання й оповідання про людей з чудесною силою. [Відьми, ворожки, чарівники.]
  - VII. Про скарби.
  - VIII. [Не має особного заголовка.]
  - IX. Оповідання про явища життя родинного і суспільного.
  - X. Перекази про особи й події історичні (політичні).
  - XI. Перекази про місцевости.
  - XII. Казки фантастичні, гра слів і дотепи.
- Додатки.

Поділ сей на розділи, як видно, єсть добрий. Не так подобав ся мені уклад матеріалів в поодиноких розділах. Возьмім пр. розділ II. Там між иньшим в такому порядку слідуєть по собі зібрані матеріали: завірюха, місяць, рибалки, вовки, вишні, хозяйські приміти, сіно, скотина, квочка, зуби у скотини, посів, оріхи та хліб, курчата, пятниця, понеділок, золиння, дїйки у корови і т. д. Така мішанина не сподобаєсь нікому; належало запровадити при укладі якийсь порядок і коли була мова про квочку, положити зараз матеріали про курчата, була мова про скотину, положити зараз про зуби у скотини і т. д. При захованню такого порядку збірник о много був би лекшим для перегляду.

Дуже гарний розділ третій, та на жаль і він не без хиб. Майже цілий списаний він в мові велико-російській, а не українсько-руській. А треба знати, що приходять в нім назви ріжні, що змоглиби збільшити нашу термінологію; томуж вартійший був би він для нас, коли би був списаний в мові нашій. — Що до дальших розділів, то найгарнійші з них

IX і XII; они заразом і найбільші. Найслабше заступлені розділи VII і X, що мають в собі лиш по одному уступови, та розділ VI, що має три уступи. Очевидно сего не мож зачисляти в вину ані редакторови, ані его помічникам, зазначити однакож належить.

До доброї сторони збірника належить се, що редактор его став ся під кождим уступом зазначити де і коли подібні мотиви були вже друком оголошені. Вправді зазначування ті не повні, але всеж много з них можна довідатись.

Про деякі уступи подам я і свої замітки, а надто такі доповнення бібліографічні, що або не могли бути редакторови знані, або котрих він чомусь не зазначив. І так: Ус. 2 про песигодовців, подібний варіант у Ястребова в збірнику: Матеріали по етнографіи Новоросійскаго края собранные въ Елисаветградскомъ и Александрійскомъ уѣздахъ Херсонской губерніи. Одесса 1894.

У. 90 про скарб, знаній у нас в многих варіантах; див. Ястребов, Чубінський.

У. 92 і 93 подібні до себе дуже; на увагу заслугоє в них се, що звичайні відьми удають ся о пораду до старшої своєї, що резидує в Києві.

У. 94 замітний з двох причин; перше, що ангел може согрішити, як ту сталось, за що мусів у чоловіка три роки служити, а друге, що ліпше (після погляду народнього) бути убогим, як богатим, а особливо паном тому, що по смерти бідний перебуває в зеленім садку, де гарні яблука, де сьпівають гарно пташки, а богач мусить мучитись між вужами, ящірками і иньшим плюгавством — тема широко росповсюднена, і то не лише в нас.

У. 95 Варіант его находить ся у мене записаний в Бучацькім повіті. У. 97 єсть знов частиною казки про Соломона записаної мною в Угорській Руси; див. Жите і Слово, 1895 кн. 6.

У. 106 дуже гарний, з тенденцією моральною.

У. 108. сьвідчить про те, як народ розуміє незрозумілу для него мову, в наслідок чого виходять нераз в устах его куріоза з звичайних слів; як ту місто слів: як на небі, так на землі — говорить він: 'яків на небі, яків на землі. Подібних перекручень, особливо з молитов, можна почути дуже багато.

Цікавий вираз „мазепська дівчина“ в уступі 112. Дуже цікавий також попередний уступ, 111, під заголовком: Дитя і царь.

Замітні своїм напрямом уступи 116 і 117. Останній у нас з відмінами всюди знаний,

У. 126 п. з. Неправедне діло, так реальний, що можна би уважати його за факт. Лишень кінець набирає ціхи чудодійної, бо ціла родина їсть кабана і він нічого її не шкодить, колиж вкусив його колишній власитель — то мусів сконати. Тенденція сего уступа моральна, оперта на заповіді: Не роби другому, що тобі не миле.

У. 129 і 130 в ріжних відмінах знані у нас всюди.

У. 132 належить до вандрівних мотивів і всюди можна з ним здібатись, лише особа самохвалька, котрою ту є панок польський, зміняє ся. Надто замітний сей уступ ще й мовою польською, досить поправною як на селянина руського, що трудно подібати, хиба в якого селянина бувалого, що зносив ся частійше з Поляками.

До ус. 134, 135, 136, 137, 138 див. Ястребов, Мат. під: Оповідання про Литвинів.

Під у. 146. п. з. Дарій та Макидон — є такий підпис: „отъ хлопця Якова Ємченка, учившаго ся въ школѣ, гдѣ онъ и могъ слышать объ Азїи и прибавить ее въ концѣ; но онъ ничего не слышалъ въ школѣ объ Александрѣ Македонскомъ. На вопросъ: одъ кого чув це? онъ отвѣтилъ: та у нас це люде розказують.“ Коли хлопець в самій річі нічого не чув в школі про Александра Македонського, то на мою думку, могло то зайти з „Александрї“, чи то безпосередно, чи посередно.

У. 150, 151, 152 і 153 становлять перекази про місцевости; на жаль записані они не з оповідання народнього впрост, але перероблені д. Журавським на стихотвори. На такім переробі они на мою думку нічого не вискали, а противно, ще стратили. Томуж важїйші булиби они, колиб д. Журавський був їх подав в первотворі.

У. 156 становить небилицю, які й подібні і в нас оповідають передовсім же тогди, коли хотять кого добре знудити або роздрочити.

У. 157 п. з. Зла мати та син, що побив зміїв — єсть дуже розповсюдженою у нас казкою, подібно як число 158.

У. 163; подібний мотив див. Етнографічний збірник, виданий Наук. тов. ім. Шевченка, казки зібрані Осипом Роздольським.

У. 165 замітний тим, що в нїм є мова про Івашка, Ведмеже Вушко, що мав уродитись від жінки і медведя. Подібна повірка єсть у мене записана в казці з Угорської Руси.

У. 160 п. з. Як Бог дасть, то і в вікно подасть — обробив в знанім оповіданню О. Стороженко (иньший заголовок того оповідання: Скарб) подібно як у. 84 (на переді) обробив Квітка в оповіданню: Мертвецький Великдень.

У. 171 гумористичне оповіданє вандрівне; у нас в ріжних околицях почути єго можна в ріжних одмінах.

З иньших казок найцікавша під ч. 210 де порівнане жите злиденне на сїм і щасливе на тїм сьвітї. Бідак, що на сїм сьвітї ніколи гаразду не зазнав, висловляєсь про загробове жите так: один одного любе (так), один одному допомагає, ні багатих, ні вбогих, ні дужих, ні безсилих тут не має — усі рівні, всі братами називають ся.

Дуже гарним додатком до будучого збірника приказок наших служать приказки, зібрані кількома особами, а поміщені на сторонах 231—247. Від коли Номис оголосив свій збірник, появилось по ріжних часописях і брошурах не мало приказок; не мало єсть по рукописях, а ще більше між народом; належить ся лиш зібрати їх, упорядкувати і зробити таке монументальне діло, яке недавно опубліковав S. Adalberg [Księga przypisów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich. Warszawa, 1894, str. XVIII+32+805, вісімка.] Жатва многа, лиш робітників пильних. На жаль приклад д. Комарова, що видав недавно невеликий збірник на доповнення Номисового, не знайшов досі наслідвань.

По приказках поміщені загадки в числі 46. Можуть они також послужити до збірника загадок, яких у нас незвичайно много, опубліковано однакож мало.

Може найгарнійшою частиною, на мою гадку, з цілого збірника єсть опублікований на сторонах 256—279 селський лічебник, з рукопису кінця XVIII в. достарченого редакторови В. Ф. Степаненком. Народня медицина у нас так занедбана, так мало про ню маємо відомостей, так мало материялу публіковано, що навіть за найменші на тїм поли додатки ми повинні збирачам бути вдячні.

Тому що на збірнику зазначено: Выпускъ 1, можна сподіватись, що десь в недовгїм часї появить ся тогож збірника випуск 2, а може й більше. Щобиж другий випуск вискав як найбільше на вартости, мушу ту висказати деякі свої уваги, котрими покористувати ся редакторови булоби можна вже при друкованю. В збірнику сїм поміщені материяли з кількох губерній, а то Чернигівської, Волинської, Харківської, Полтавської, Катеринославської. Не вже-ж в усіх тих губерніях нема в виговорі жадних, хоть би й малих ріжниць? То трудно припустити! Колиж такі ріжницї існують, то чомуж їх не означити? Так само чому поодинокі слова не акцентовані? Таж лишень тоді буде можливим видати повний словар нашої мови з увзглядненем всіх нарічій, коли докладно всі властивости, навіть найдрібнійші, будемо зазначувати. На лежалоби також компетентним людям застановитись, чи не удалоби ся зорганїзувати у нас експедицій наукових ві всіх округах, чи повітах

всєї України-Руси, зібрати матеріяли передовсім з увзглядненем дія-лектольної й зробити діло нерукотворне. Рівнож на правопись треба би більшу вагу класти, бо чим правопись докладнійша, тим вартість матеріялів більша.

На шкоду виходить також збірники, що нема в нім жадного показчика, який єсть приміром у Ястребова, або в Етнографічнім Збірнику Наукового тов. ім. Шевченка, що знаменито спорудив др. Іван Франко. Показчики такі значно улешують перегляд, тому ж суть они важні і при кождім збірнику конечні.

Волод. Гнатюк.

Jił — Stosunki narodowościowe w Galicyi wschodniej. I. Archidiecezya lwowska obrz. rzym. kat. (відбитка з „Nowej Reformy“). Краків, 1894, 125, XVIII табл.

Правду сказавши, брошурка ся властиво не заслугує на широке обговорене в поважнім письмі науковім, бо ж се не праця наукова, а відбитка цілої серії артикулів, що минулого року (1894) появились в краківській „Nowej Reformie“ під тим самим заголовком. На підставі даних взятих з посліднього спису людности Галичини стараєсь автор д. Jił, очевидно псевдонім, довести, що у всхідній а почасті і в західній (!) Галичині Поляки швидко винародовлюють ся в користь елементу руського та приходить до конклюдії, що як так дальше піде, то стануть они не тільки Русинами, але в наслідок пропаганди „москвофільскої“ самими завзятими ворогами польскої народности та „польского“ обряду. Причину русчення Поляків і то коренних, бо потомків мазурских колоністів, добачує д. Jił в руській церкві і школі. Тож звертає увагу загалу польского на небезпечність, що грозить Полякам з сего боку і радить противитись тим шкідним впливам костелом і охронками, школою та читальнями польськими, „кулками“ рільничими etc.

Виводи ті се відгомон піднесеного послідними часами польськими часописями крику на звістну тему „ucisku Polaków przez Rusinów“ та прочитавши їх безсторонний читатель не знає, чи сьміятись, чи обури-тись. Бо ж на кождий спосіб се груба несовістність закинути агресивність руській церкві, що в нинішних часах мимо всяких конкордатів мусить придержуватись дефензиви, або говорити про покривджене Поляків Русинами на поли шкільництва, коли вистарчить прочитати яке небудь число не то руських, але і польских справедливійших часописей (vide Monitor 1895 ч. 35), щоби витворити собі ясний погляд в квестії, кому властиво на тім поли дієсь кривда. Виводи свої піддержує автор цифрами статистичними. Метода его така, що хотий в теорії піби не признає ідентичности обряду і народности, то однак в практиці